

Тацяна Шамякіна

СУВЯЗЬ СОНЦА І ДУШЫ ЧАЛАВЕКА Ў АРХАІЧНЫХ КУЛЬТУРАХ

Вывучэнне міфалогіі старажытных культур, якая зафіксавана ў шматлікіх тэкстах, дазваляе – па аналогіі – больш уважліва паставіцца да вераванняў і ў цэлым духоўнай творчасці нашых беларускіх продкаў, а значыць, і лепш зразумець менталітэт нацыі ў цэлым.

Адной з самых старажытных цывілізацый з’яўляецца егіпецкая, якой налічваецца, паводле афіцыйнай навукі, пяць тысяч гадоў. Аднак шматлікія сучасныя даследчыкі адносяць пачатак егіпецкай дзяржавы ў больш далёкія часы.

Сярод помнікаў старажытнага Егіпта самае значнае месца займаюць, бяспрэчна, *піраміды ў Гізе*, комплекс з дзевяці будынкаў, з якіх найбольш прыцягваюць увагу тры велізарныя піраміды, што традыцыйна звязваюцца з трыма фараонамі – Хеопсам, Хефрэнам і Мікерынам, як назваў іх Геродот. Яшчэ антычныя мысляры залічылі гэты комплекс у першае з сямі цудаў свету. Іх думка застаецца справядлівай да нашага часу.

Паняцце «цуд» абавязкова мае на ўвазе таямніцу. У пірамідах – літаральна ўсё таямніца, грандыёзная і не разгаданая за тысячагоддзі. І хоць артадаксальная навука лічыць, што піраміды вывучаны, абмераны да канца, аднак ледзь не кожны год адкрываюцца ўсё новыя праблемы, звязаныя з пірамідамі ў Гізе.

Так, незразумела, перш за ўсё, *прызначэнне* пірамід. Афіцыйна прызнана, што яны – пахавальні фараонаў так званай чацвёртай дынастыі, па-егіпецку іх імёны гучаць як Хуфу, Хафра, Менкаур. Аднак выказваліся на

працягу тысячагоддзяў і іншыя меркаванні. А ў прыватнасці, па версіі Арыстоцеля, піраміды маглі быць помнікам велічы фараонаў. Па версіі знакамітага іўдзейскага гісторыка Іосіфа Флавія, піраміды – храмы-архівы, скарбоўні, дзе захоўваліся асабліва каштоўныя для Егіпта кнігі і рэчы. Шмат хто з даследчыкаў лічыў іх месцам праходжання ініцыяцыі жрацоў. У XX ст., па меры вывучэння асаблівасцей плато Гізе, піраміды сталі лічыцца своеасаблівымі *геафізічнымі маякамі*, якія адзначаюць сакральнае месца на паверхні Зямлі. Усе часцей гучаць галасы аб пірамідах яе абсерваторыі і касмічным гадзінніку, які адзначае асаблівы касмічны час для ўсёй Сонечнай сістэмы – так званую *прэцэсію*. Не менш цікавая версія англійскага даследчыка Роберта Бювела, выказаная ў канцы XX ст., аб тым, што піраміды ў Гізе з’яўляюцца праекцыяй зорак сузор’я Арыён, якія, сапраўды, адыгрывалі важнае значэнне ў вераваннях егіпцянаў. Нарэшце, самая экстравагантная тэорыя апошняга часу: піраміды – своеасаблівы прыбор для тэлепартацыі душ і целаў фараонаў у паралельнае вымярэнне – тое, што заўсёды ў гісторыі чалавецтва разумелася як іншасвет, – па-егіпецку Дуат.

Такім чынам, своеасабліва сышліся версія «бацькі гісторыі» Герадота і сучасных даследчыкаў-рамантыкаў, якія лічаць піраміды асаблівым прыстасаваннем для сувязі з іншасветам, сродкам для пераўтварэння чалавека ў бога, а значыць, несмяротную асобу. Сапраўды, у Егіпце аказалася асабліва падрабязна распрацаванай тэорыя чалавечай душы, якая з’яўляецца па сутнасці *цэнтральнай праблемай усіх сусветных рэлігій*.

У сувязі з гэтым немагчыма абыйсці ўвагай уласна *міфалогію* краіны. Вераванні, пантэон багоў – тая аснова, якая абумовіла з’яўленне пірамід. Гэтая архаічная міфалагічная сістэма надзвычай складаная. Я выкладаю яе ў выключна скарочаным выглядзе.

У галоўнага «бога Неба і Зямлі» Ра было два сыны – Асірыс і Сет і дзве дачкі – Ізіда і Нефтыда. Апошнія, адпаведна, з’яўляліся і жонкамі Асірыса і Сета. Бог Ра падзяліў паміж сынамі сферы іх уплыву. Але бог пустыні і ночы Сет зайздросціў папулярнасці Асірыса, бога светлага, вясёлага, адказнага за ўраджай, а значыць, за дабрабыт людзей.

Сет замысліў зло, падмануў брата, паклаў яго ў труну, забіў яе і кінуў у Ніл. Труну вынесла ў мора і ўрэшце прыбіла да берага каля горада Бібл (цяпер на тэрыторыі Лівана). Ізіда доўга шукала, але ўсё ж знайшла цела Асірыса і звярнулася да іншых багоў з просьбай ажывіць яго. Даведаўшыся пра гэта, Сет раз’яў цела брата на чатырнаццаць кавалкаў і раскідаў іх па ўсім Егіпце. Ізіда з дапамогай сястры Нефтыды сабрала цела Асірыса і ажывіла яго, прычым зачала ад мужа сына – Гора (Хора). Уваскросшы Асірыс працягвае жыць у іншасвеце, стаўшы там суддзёй над душамі памерлых. А егіпецкі сталец заняў яго сын Гор.

Гор імкнуўся адпомсціць за бацьку, уступіў у двубой з Сетам і перамог яго. Аднак не канчаткова. Справа ў тым, што сямейная драма, выкладзеная ў міфе, з’яўляецца адначасова і адбіткам сутачнага падарожжа Сонца па небу, а таксама пад зямлёю. Надыход ночы – смерць Асірыса-Сонца. Апоўначы, недзе глыбока ў *надзіры*, гэта значыць, у ніжэйшай кропцы апраметнай,

адбываецца таямнічы момант зачацця новага Сонца – Гора, які сваім першым промнем-дзідай перамагае Сета. Узыход сонца, што гоніць змрок, – перамога Гора-Сонца над цемрай, ліхам, холадам. Раніца – свята Гора, апафеоз яго сілы. Аднак апоўдні Гор робіцца Асірысам, вымушаным апусціцца ў апраметную, і ўвесь круг паўтараецца.

У Егіпце кожны памерлы фараон лічыўся Асірысам, а кожны яго пераемнік – Горам. У летапісах Старажытнага Егіпта адзначаны перыяд, які называецца «Эрай Бога». Гэта час (на працягу дзесяткаў тысячагоддзяў), калі краінай упраўляла боская дынастыя Асірыса – Ізіды – Гора. Але недзе ў 3200–3100 гг. да н. э. з’явілася новая «дынастычная раса» і на сталец Егіпта ўзышоў чалавек з імем Менес. Менавіта з *таго часу* даследчыкі вядуць адлік цывілізацыі Старажытнага Егіпта.

Фараоны дынастыі Менеса і ўсіх наступных, самыя звычайныя людзі, не жадалі адмаўляцца ад боскага паходжання. Статус боскасці даказваўся рознымі шляхамі. Часам гаварылася, што бог непасрэдна, інакш кажучы, фізічна, удзельнічаў у зачацці фараона. Але ўрэшце ўсталявалася думка, што дух бога (Ра ці Асірыса, бо яны ўрэшце пачалі атаясамлівацца) пасяляўся ў целе фараона. Такім чынам, *тэалагічна* кожны фараон лічыўся ўвасабленнем Гора, а значыць, сынам Асірыса.

Егіпцяне лічылі, што багі жывуць вечна дзякуючы свайму перыядычнаму *праходжанню праз смерць і адраджэнне*. Інакш кажучы, зусім невыпадкова ў міфе Асірыс спачатку пакутліва памірае – так неабходна для драматызацыі сюжэта. Але не толькі для сюжэта – гэта закон жыцця.

Невыпадковыя і пакуты, праз якія праходзіць кожны чалавек і нават бог у іншасвеце. І Сонца ж пад зямлёю, прасоўваючыся кожную ноч у варожым для сябе асяроддзі, праходзіць праз розныя жорсткія выпрабаванні і нават зусім затухае ў надзіры.

Было б цікава прасачыць, як касмаганічны салярны міф пра падарожжы Сонца трансфармаваўся ў літаратурны па сутнасці твор – драму пра складаныя сямейныя адносіны, якая, аднак, захавала шматслойны сімвалічны змест, што яўна выходзіць за межы ўласна зямных прасторы і часу. Пакуль што такая літаратуразнаўчая праца не праведзена. У многім таму, што хоць егіпецкія іерогліфы расшыфраваны яшчэ ў XIX ст., але тэксты, прысвечаныя іншасвету, настолькі складаныя, іх тропіка настолькі квяцістая, што зразумець сэнс нам, сучасным людзям з нашай прымітыўнай рацыянальнай логікай, надзвычай цяжка. Між тым менавіта на суаднесенасці падарожжа Сонца і звязанага з ім лёсу чалавечай душы пабудаваны абрады пахавання і памінання памерлых еўрапейцамі-хрысціянамі.

У хрысціян нябожчыкаў хаваюць абавязкова пасля апоўдні (Гор ужо ператварыўся ў Асірыса) і да заходу Сонца, каб свяціла, што адыходзіць у апраметную, паспела падхапіць з сабою душу памерлага. Падарожжа разам з Сонцам – *гарантыя несмяротнасці душы*. Таму што Сонца, як бы не пакутавала ўнутры зямлі, усё ж нязменна адраджаецца кожную раніцу, пераможна ўстае над даляглядам. Заўважым, што ні пануючая ідэалогія марксізму-ленінізму, ні савецкі атэізм, ні эпоха навукова-тэхнічнай

рэвалюцыі з яе дзіўнымі тэхналогіямі не здолелі парушыць традыцыі народа, карані якіх – у надзвычай далёкім мінулым, яўна агульным для славян і егіпцяў, паколькі частку егіпецкага этнасу складалі прадстаўнікі белай расы, што прыйшлі з поўначы.

Пра прыгоды Сонца і, адпаведна, душы кожнай асобы апавядаецца ў самых старажытных літаратурных творах Егіпта – «Тэкстах пірамід», што складаюцца з «Кнігі памерлых», «Кнігі пра тое, што знаходзіцца ў Дуату», «Кнігі Брамы», «Папіруса Заходняй Калясніцы» і інш. Гэтыя тэксты – свайго роду падарожныя кнігі па іншасвеце, у які трапляе кожная душа пасля смерці цела. Яны ўяўляюць сабою замовы, малітвы, закліцці, прызваныя паскорыць, зрабіць больш лёгкім і бяспечным падарожжа душы ў апраметную і забяспечыць шчаслівае яго завяршэнне.

Іншасвет – апраметная, Аід, пекла – знаходзіцца пад зямлёй. Адзін з найбольш вядомых у свеце даследчыкаў старажытных тэкстаў Захарыя Сітчын пісаў: «...самая дзіўная супярэчнасць заключаецца ў наступным: чаму, калі шлях фараона ідзе пад зямлю, у тэкстах гаворыцца, што «цар адпраўляецца на нябёсы»?» [1, 91] Гэта сапраўды надзвычай складанае пытанне. Пакуль што адказ можа быць наступны: міфалагічнае мысленне ўвогуле *парадаксальнае*. У міфа заўсёды *свая логіка*. Яна перайшла і ў некаторыя літаратурныя творы. Так, у «Боскай камедыі» Дантэ душа паэта, дасягнуўшы самага дна пекла, раптам аказваецца на вяршыні гары, але ўжо ў чыстцы. У любой беларускай замове яе, так бы мовіць, суб'ект, выбіраючыся з пограбу хаты, аказваецца не на дварэ сядзібы, як можна было чакаць і як толькі і можа быць у звычайнай прасторы, а ў чыстым полі, далёка ад родных мясцін.

Даследчыкі па-рознаму інтэрпрэтуюць егіпецкі міф, які з'яўляецца Асноўным міфам, што аказаў вялікі ўплыў на іншыя рэгіянальныя міфалагічныя сістэмы (хоць у іх ва ўсіх, магчыма, адна аснова). Сапраўды, іншасвет – пад зямлёю, але ён адначасова – на сонцы і на зорках. Гэта трывала зафіксавалася ў пахавальных абрадах еўрапейцаў, у замовах, іншых жанрах фальклору, нават крылатых выразах мовы (мы часта гаворым, што ў кожнага з нас – «свая зорка»). Менавіта на Сонца і на зоркі адпраўляліся душы з дапамогай асаблівых прыбораў – пірамід, паводле сучасных навуковых тэорый, якія заваёўваюць усё большую папулярнасць, хоць выглядаюць абсалютна фантастычнымі.

Апошнія па часе доследы шматлікіх вучоных даказваюць, што піраміды – старажытная абсерваторыя і касмічны гадзіннік, што ўказвае на самы важны для Сонечнай сістэмы закон, закон нябеснай механікі – прэцэсію. Рэальная астранамічная з'ява тут звязваецца з паняццямі, што маюць дачыненне, хутчэй, да містыкі. Але містыка – гэта яшчэ не пазнаная рэальнасць.

Прэтэндэнт на несмяротнасць, той, хто жадаў бы «падняцца на любое неба», абавязаны быў умець рабіць прафесійныя вылічэнні: такім чынам прымусіць працаваць свой інтэлект і сваю фантазію, каб візуальна ўяўляць нябёсы мінулых і будучых эпох – не гістарычных, а *касмiчных*. Піраміды і

Сфінкс былі быццам бы задуманы і пабудаваны так, каб падвесці да разумення грандыёзных змен, што адбываюцца з Сонцам, з усёй сонечнай сістэмай за перыяд поўнага прэцэсійнага цыкла, а ён працягваецца амаль 26000 гадоў.

Нагадаю, што толькі ў нашым уяўленні час лінейны, а старажытны чалавек успрымаў яго як выключна *цыклічны*. Іншая справа, што цыклы розныя – суткі, тыдзень, месяц, год, але самы галоўны – «год» Сонечнай сістэмы, час, за які яна робіць поўны абарот вакол некаторага цэнтра ў Галактыцы. Гэта і ёсць прэцэсія.

Як «Тэксты пірамід», так і шматлікія насценныя роспісы ў егіпецкіх храмах сведчаць, што сачыць за экліптыкай Сонца было галоўным заняткам карпарацыі егіпецкіх жрацоў. Прычым шматлікіх пакаленняў жрацоў, бо каб ведаць пра прэцэсію, неабходна было без перарыву і надзвычай уважліва назіраць неба як мінімум 52000 гадоў з дакладнай фіксацыяй вынікаў назіранняў. Гэта яшчэ адна дзіўная загадка Егіпта і пірамід.

Сонечная сістэма па эліпсу перамяшчаецца па прасторы, у нашым родным Млечным Шляху, і яе поўны абарот роўны 25920 гадоў.

Рух ідзе на фоне задзякальных сузор'яў, лепш сказаць, дванаццаці ўмоўных сектараў неба, прыблізна роўных па маштабах, у зоне ўздзеяння кожнага з якіх Сонца бывае на працягу 2160 гадоў. Цыкл развіваецца з хуткасцю ў 1 градус за 72 гады, 30 градусаў за 2160 гадоў. Прасцей кажучы: каб існаваў на Зямлі несмяротны назіральнік, ён бы фіксаваў надзвычай павольнае змяненне выгляду неба, якое рухаецца, над галавой, прычым вяртанне да зыходнай кропкі адбылося б тады, калі ўсе сузор'і (нябесныя арыенціры) прайшлі праз пэўную вобласць неба, а менавіта тую вобласць, у якой бывае сонца ў *дзень веснавога раўнадзенства*. Калі б гэты гіпатэтычны назіральнік глядзеў на ўсход на працягу тысячагоддзяў, то ён бы заўважаў, як паступова змяняецца вышыня «галоўнага» сузор'я, на фоне якога ўзыходзіць сонца ў дзень веснавога раўнадзенства. Праз кожныя 2160 гадоў тое ці іншае сузор'е як бы «падае» за даягляд, яго ўжо не відаць, а на яго месца становіцца новае. Калі ўявіць рух Сонца ў выглядзе чыгункі, то кожнае сузор'е – станцыя на ёй.

Навука астралогія, якая вызначае лёс асобных людзей і нават дзяржаў у залежнасці ад размяшчэння сузор'яў на небе (а на самай справе, ад руху Сонечнай сістэмы), узнікла ў глыбокай старажытнасці і нават сёння ўпарта не здае сваіх пазіцый.

Яшчэ ў канцы савецкай эпохі пайшлі размовы пра тое, што «заканчваецца Эра Рыб, пачынаецца Эра Вадалея». Сапраўды, у астралогіі, ды і ў астраноміі, гэта надзвычай важная падзея. Як бы павярнуўся нейкі вал на небе, палажэнне сузор'яў змянілася, а рэальна Зямля разам з усёй Сонечнай сістэмай апынулася ў іншым касмічным рэгіёне. Кожны рэгіён, відаць, унікальны. Старажытныя людзі гэта добра ведалі, больш за тое, арыентавалі на гэта ўсё сваё быццё. Так, Эра Рыб прайшла пад знакам панавання хрысціянскай рэлігіі, у якой рыбы з'яўляюцца важным сімвалам.

Такім чынам, сузор'і на небе, асабліва чатыры, што прыходзяцца на дні веснавога і асенняга раўнадзенстваў, зімняга і летняга сонцастаянняў, – як бы «*маркёры*» *неба, сістэма каардынатаў нябеснай сферы і каркас кожнай канкрэтнай сусветнай эпохі.*

Але, відаць, ёсць ключавыя пункты не толькі на працягу зямнога года, але і ў «сонечным годзе». Менавіта на іх арыентаваныя піраміды. Праўда, адносна «сонечнага года», гэта значыць, усяго цыклу прэцэсіі, вызначальнымі з'яўляюцца ўжо іншыя, а не звыклія для нас сузор'і Задзяку. Як даказаў астрафізік Роберт Бювэл, – экліптыка Сонца арыентуецца на сузор'е Арыёна і сузор'е Дракона. Нашы меркаванні адносна гэтай тэорыі выкладзены ў артыкуле «Зямля ў арыёле таямніц» [2, 165–176], і няма сэнсу тут іх паўтараць.

Важна ўсё ж, што піраміды з іх указаннем на сонечную прэцэсію, на пэўныя касмічныя даты маюць дачыненне да *несмяротнасці душы*. Піраміды імітуюць важны ўчастак Космасу, а паколькі прастора і час ствараюць адзіны кантынуум і нейкія важныя даты маюць рашаючае значэнне, то падзеі неба паўтараюць падзеі зямныя. І наадварот. Можна палічыць, што піраміды пабудаваныя як люстраная копія іншасвету, як прыстасаванне, якое з дапамогай малітоўных слоў і, відаць, складаных рытуалаў прыводзілася ў дзеянне і давала магчымасць душы фараона лёгка і паспяхова перайсці ў свет памерлых і там «адродзіцца» ў новай якасці. Ва ўсялякім разе, старажытныя егіпцяне верылі ў гэта. Магчыма, прызначэнне пірамід – быць і месцам падрыхтоўкі, ініцыяцыі для будучых выпрабаванняў душы.

Але самае цікавае і дзіўнае ў культуры Егіпта – гэта ўвогуле вучэнне пра душу. Сучасныя на гэты конт разважанні навукоўцаў і філосафаў – абсалютны прымітыў у параўнанні з фундаментальнымі ведамі егіпецкіх жрацоў пра самае, па сутнасці, для чалавека, ды і для Космасу, галоўнае.

Егіпецкая распрацоўка тэорыі душы – найбольш глыбокая з усіх, што існавалі на Зямлі, больш глыбокая, чым у Платона, які сам у егіпцян вучыўся. Згодна гэтай тэорыі, душа кожнага чалавека ўяўляе сабою як быццам бы «матрошку» – яна шматслойная, прычым кожная з частак называлася менавіта «душой», таму што кожная мела важнае значэнне.

У сучасных працах па егіпталогіі згадваюць у асноўным душу «ба» і душу «ка». «*Ка*» заўсёды каля цела, то бок каля муміі, і забяспечвае яе (яго – цела), так бы мовіць, пасмяротнае існаванне да ўваскрашэння. «*Ба*», як можна меркаваць, аказваецца ў чаўне разам з Сонцам, і гэта – гарантыя яе несмяротнасці, як несмяротнае і Сонца.

Была яшчэ *цень* як частка душы, таму надзвычай распаўсюджаны матыў у еўрапейскай літаратуры – продаж д'яблу цені – роўны продажу душы. А ў беларусаў перад Ражаством глядзелі на цені, што адкідвалі члены сям'і на сцяну: у каго цень размытая, таму суджана на працягу года памерці.

Часткаю душы (або асобнай душой у «матрошцы») з'яўлялася *імя* чалавека. З гэтым сёння, бадай, ніхто не будзе спрачацца: даючы дзіцяці імя, мы *праграмуем яго лёс*. Частае згадванне імені нябожчыка як бы падмацоўвае

яго душу энергіяй у іншасвецце. Адсюль важнасць памінання памерлых у царкве.

Яшчэ адна частка души – «анх» ці «ах» (ці не адсюль выслоўе «ах»?). «Анхам» называўся і егіпецкі крыж – сімвал вечнасці – злучэнне т-падобнай лініі і эліпса. Як можна меркаваць, менавіта душа «анх» – зорная, адпраўляецца ў космас, і ўвогуле яна як бы належыць іншаму вымярэнню, параметры і паняцця якога для нас недасягальныя.

У Егіпце была яшчэ душа «себ», што пераходзіла з цела ў цела: гаворачы сучаснай мовай, гэта *генетычная памяць*. А сёмая частка души – «кама» – несла *індывідуальную памяць* чалавека.

Сучасная навука яшчэ не падступіла да вывучэння чалавечай души ва ўсёй глыбіні праблемы, таму архаічныя ўяўленні, што існавалі ў старажытных цывілізацыях, маглі б быць адпраўным пунктам для такога вывучэння.

ЛІТАРАТУРА

1. *Ситчин, З.* Лестница в Небеса. «Хроники Земли» / З. Ситчин. – М. : Издательская компания «Новая Планета», 1998. – Книга 2. – 400 с.
2. *Шамякина, Т.* Земля в ореоле тайн. Цивилизация в пространстве Земли и времени Космоса / Т. Шамякина // Неман. – 2014. – № 10. – С. 165 – 189.